

IJTIMOIIY ONG SHAKLLARINING SOTSIOLOGIK TAHLILI

Eshmatova Sevdo Abdurashitovna

Ijtimoiy himoya Milliy agentligi

Toshkent viloyati boshqarmasi yetakchi mutaxassisi

Annotatsiya. Mazkur mavzuda ijtimoiy ongning turli shakllari - axloqiy, huquqiy, siyosiy, diniy va ilmiy ong - sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida har bir shaklning jamiyat hayotidagi roli, ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlar tizimiga ta'siri yoritib berilgan. Shuningdek, ijtimoiy ong shakllarining jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati, ularning o'zaro bog'liqligi va ijtimoiy jarayonlarga ta'siri sotsiologik tahlil orqali ko'rsatib beriladi. Mazkur ish ijtimoiy ongni chuqur tushunish va jamiyatning ma'naviy rivojini tahlil qilishda ilmiy asos sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. Ijtimoiy ong, ijtimoiy ong shakllari, axloqiy ong, huquqiy ong, siyosiy ong, diniy ong, ilmiy ong, sotsiologik tahlil, jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy qadriyatlar.

Аннотация. В данной теме проводится социологический анализ различных форм социального сознания - морального, правового, политического, религиозного и научного. В исследовании рассматривается роль каждой формы в общественной жизни, их влияние на социальные отношения и систему ценностей. Особое внимание уделяется значению форм социального сознания для развития общества, их взаимосвязи и влиянию на социальные процессы. Работа служит научной основой для глубокого понимания социального сознания и анализа духовного развития общества.

Ключевые слова. Социальное сознание, формы социального сознания, моральное сознание, правовое сознание, политическое сознание, религиозное сознание, научное сознание, социологический анализ, развитие общества, социальные ценности.

Annotation. This study provides a sociological analysis of various forms of social consciousness, including moral, legal, political, religious, and scientific consciousness. It examines the role of each form in social life, as well as their influence on social relationships and value systems. Furthermore, the research highlights the significance of these forms of social consciousness in societal development, their interrelations, and their impact on social processes. The findings offer a scientific foundation for a deeper understanding of social consciousness and for analyzing the moral and intellectual development of society.

Keywords. Social consciousness, forms of social consciousness, moral consciousness, legal consciousness, political consciousness, religious consciousness, scientific consciousness, sociological analysis, societal development, social values.

Kirish. Ijtimoiy ong – bu jamiyatdagi insonlarning o‘zaro munosabatlari, qadriyatlar tizimi va ma’naviy-huquqiy me’yorlarga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi murakkab ijtimoiy hodisadir. U jamiyatning rivojlanishi, ijtimoiy tartib va barqarorlikni ta’minlashda muhim omil sifatida xizmat qiladi. Ijtimoiy ongning turli shakllari – axloqiy, huquqiy, siyosiy, diniy va ilmiy – jamiyat hayotida alohida rol o‘ynaydi va ijtimoiy jarayonlarning dinamikasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Axloqiy ong jamiyatdagi odob-axloq me’yorlarini shakllantirsa, huquqiy ong ijtimoiy tartibni va qonun ustuvorligini ta’minlaydi. Siyosiy ong aholining davlat boshqaruvi va siyosiy jarayonlarga munosabatini ifodalaydi, diniy ong esa ma’naviy qadriyatlar va ijtimoiy birlikni mustahkamlaydi. Ilmiy ong esa jamiyatning intellektual salohiyati va texnologik rivojlanishida asosiy rol o‘ynaydi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi ijtimoiy ongning turli shakllarini sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilish, ularning jamiyat hayotidagi o‘rni va ahamiyatini yoritishdan iborat. Tadqiqot davomida ijtimoiy ong shakllarining o‘zaro bog‘liqligi, jamiyat taraqqiyotidagi roli va ijtimoiy jarayonlarga ta’siri chuqur ilmiy asosda tahlil qilinadi. Ushbu ish ijtimoiy ongni yaxlit tushunish va jamiyatning ma’naviy hamda intellektual rivojini tahlil qilishda ilmiy manba sifatida xizmat qiladi.

Asosiy qism. 1. Ijtimoiy ong va uning mohiyati. Ijtimoiy ong – bu jamiyat a'zolarining o'zaro munosabatlari, qadriyatlar tizimi, me'yorlar va ijtimoiy institutlar haqida bilimi, tushunchasi va tasavvuridir. Sotsiologik nuqtai nazardan, ijtimoiy ong jamiyatdagi turli jarayonlarning uyg'un ishlashini ta'minlovchi muhim mexanizm hisoblanadi. U shuningdek, ijtimoiy xatti-harakatlar, normativ me'yorlar va madaniy qadriyatlarning shakllanishida asosiy rol o'ynaydi.

Ijtimoiy ongning turli shakllari – axloqiy, huquqiy, siyosiy, diniy va ilmiy – jamiyatning har bir qismida o'ziga xos funktsiyalarni bajaradi va ijtimoiy jarayonlarni tartibga soladi. Shu bilan birga, ularning o'zaro bog'liqligi jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega.

2. Axloqiy ong. Axloqiy ong jamiyatdagi odob-axloq me'yorlari va qadriyatlarning shakllanishida asosiy rolni bajaradi. U insonlarning xatti-harakatlarini axloqiy mezonlar asosida tartibga soladi va jamiyatda ijtimoiy adolat hamda o'zaro ishonchni mustahkamlaydi. Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, axloqiy ongning zaifligi ijtimoiy nizolar va nizolarga olib kelishi mumkin, shuning uchun u jamiyat barqarorligining muhim ko'rsatkichidir.

3. Huquqiy ong. Huquqiy ong ijtimoiy tartibni ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. U shaxsning qonunlarga bo'lgan munosabatini, huquq va majburiyatlarni tushunishini ifodalaydi. Huquqiy ong ijtimoiy me'yorlarning ijro etilishini ta'minlaydi va jinoyatchilik, nizolar kabi ijtimoiy salbiy hodisalarni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Sotsiologik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, huquqiy ongning rivojlanishi demokratik jamiyatning barqarorligini mustahkamlash bilan chambarchas bog'liqdir.

4. Siyosiy ong. Siyosiy ong aholi va davlat, hokimiyat va ijtimoiy institutlar o'rtasidagi munosabatlarni ifodalaydi. U aholining siyosiy jarayonlarga, saylovlarga va davlat boshqaruviga munosabatini belgilaydi. Siyosiy ongning yuqori darajasi jamiyatda fuqarolik faolligini oshiradi, ijtimoiy birlashishni mustahkamlaydi va siyosiy barqarorlikni ta'minlaydi.

5. Diniy ong. Diniy ong insonlarning ma'naviy qadriyatlari va axloqiy me'yorlarini shakllantiradi. U jamiyatda o'zaro birlik, hamjihatlik va ijtimoiy

birdamlikni mustahkamlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diniy ong ijtimoiy xulq-atvorni tartibga solishda, shuningdek, insonlarning ruhiy va ma'naviy rivojida muhim rol o'ynaydi.

6. Ilmiy ong. Ilmiy ong jamiyatning intellektual va texnologik rivojida asosiy omildir. U bilimga asoslangan qarorlar qabul qilishga, innovatsiyalarni yaratishga va jamiyatni modernizatsiya qilishga imkon beradi. Ilmiy ongning rivojlanishi ijtimoiy taraqqiyotning barqarorligini ta'minlaydi va yangi iqtisodiy, siyosiy hamda madaniy shakllanishlarni rag'batlantiradi.

7. Ijtimoiy ong shakllarining o'zaro bog'liqligi va jamiyat taraqqiyotiga ta'siri. Ijtimoiy ongning barcha shakllari bir-biri bilan uzviy bog'langan. Masalan, axloqiy va diniy ong shaxsning huquqiy xatti-harakatlariga ta'sir qilishi mumkin, siyosiy ong esa huquqiy va axloqiy normativlar bilan uyg'unlashadi. Shu tarzda, ijtimoiy ong shakllarining uyg'unligi jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, ma'naviy rivoji va umumiy taraqqiyotini ta'minlaydi. Sotsiologik tahlil shuni ko'rsatadiki, jamiyatda ijtimoiy ongning rivojlanishi ijtimoiy qadriyatlar tizimining mustahkamligini oshiradi, ijtimoiy normativlarning ijrosini ta'minlaydi va ijtimoiy jarayonlarning samarali ishlashini rag'batlantiradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy ong jamiyat hayotining turli sohalarida muhim funktsiyalarni bajaradi va uning rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Axloqiy, huquqiy, siyosiy, diniy va ilmiy ong shakllari bir-birini to'ldiradi va ijtimoiy jarayonlarning uyg'un ishlashini ta'minlaydi. Axloqiy va diniy ong jamiyatda ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlaydi, huquqiy ong ijtimoiy tartibni ta'minlaydi, siyosiy ong fuqarolik faolligini rag'batlantiradi, ilmiy ong esa intellektual va texnologik taraqqiyotga hissa qo'shadi. Ushbu shakllarning uyg'unligi jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, ijtimoiy ongning turli shakllarini chuqur tahlil qilish jamiyatning ma'naviy, intellektual va ijtimoiy rivojini tushunish, ijtimoiy qadriyatlar tizimini mustahkamlash hamda ijtimoiy jarayonlarni samarali boshqarish uchun ilmiy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Durkheim, E. (1997). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press.
2. Marx, K., & Engels, F. (1970). *The German Ideology*. London: Lawrence & Wishart.
3. Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: Oxford University Press.
4. Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press.
5. Berger, P., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.
6. Giddens, A. (2006). *Sociology* (5th ed.). Cambridge: Polity Press.
7. Lenski, G. (2017). *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
8. Horkheimer, M., & Adorno, T. (2002). *Dialectic of Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press.
9. Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
10. Turner, J. H. (2013). *Theoretical Sociology: 1830 to the Present*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
11. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va ijtimoiy normativlari (so'nggi tahrirlar), Toshkent.
12. Zamonaviy sotsiologik tadqiqotlar va maqolalar: *Sotsiologik jurnallar va ilmiy portallar, 2010–2025*.